

ԼՐԱԳՈՐ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վեհափառ Արքայն հասարակութեան վրայ ունեցած խնամքը ու դուժը յայնմ լով, փայտէն ու անուշիկ առնուած տուրքերը վերադարձուցէր իւր բարձու հրամանաւ, որ 1258 թուականէն ի վեր ի գործ կը դրուէր իւր այս օրերս ստուգուեցաւ որ ի գործ մէջ փայտին ու անուշիկ ամէն մէկ բեռէն 20 տկան փարայ տուրք կանուխ կը դրէր. որն որ Նորին Վեհափառութեան հրամանին ու արդարաւոր կամայք դէմ ըլլալուն, իսկոյն հրաման ըրաւ որ մինչև հիմա առնուած ըստանկերը՝ հարկ եղած անձինքն երկէն ետ առնուին ու իրարմէն տարեկան տուրքին հաշիւ ըլլան:

Այս արքունի հրամանին գործադրութեանը երկմայց պաշտօնակցին փոխմարտի Նազիր փաշային յանձնուեցաւ, և ամէն գործակալներուն ուղի տասակ պատուէր եղաւ որ սցառ հետեւ փայտէն ու անուշիկ ամէն նէին տուրք չառնեն:

Արդարաւորապէս և օրոտափառ ինքնակալը թաղաւորական դահլ ժառանգէն ի վեր իւր բարի դիտաւորութիւնը օրինաց հրամանները ի գործ դնել, հասարակութեան իրաւունքը պահպանել, իւր բարձու հովանաւորութեան տակը եղած քաղաքներուն մէջ հարստահարութեան հիմունքները արմատաւոր իրելով՝ արդարութեան հիմունքը հաստատել է: Նորին Վեհափառութեան այս բարի գիտաւորութիւնը քաջ ծանալելով հաւատարմաբար աշխատող պաշտօնատարները ամենայն մատաճ գովութեան կ'արժանանան ու կը վարձաւորին, իսկ հակառակ շարժելու յանգիւնողներն ու հարկաւ պատիժ կը կրեն. ինչպէս որ այս օրերս պատահեցաւ:

Վանդիկ խոհիկն կուսակալ Հասան Հազգը փաշան անցնողները Պոլիս գալիս իրեն ծանուցան փայ գտնուած խան քաղաքը կը մանայ, ուր տեղ իրեն համար չուտով բնակարան մը պատրաստուած չըլլալուն կը բարկանայ, ու մօտը գտնուած Պարսաղձի գիւղը գնալով յիշեալ քաղաքին վերակացուն Բաթի-Դէ Վէլի արան հօն բերել կուտայ, և Պէհաստեան Իպրահիմ աղային տանը բախին մէջ սիւնի (պիլէ) մը կը կտակէ, ու երկու անգամ անխնայ կը ծծէ՝ 400 դաւաղան զարկելով: Այնչաւ Վէլի արան չը դիմանալով՝ երեք օրէն ետեւ կը մնայ, որուն ժառանգները՝ հրամանաւ ինքնակալին յիշեալ

փաշան Պոլիս բերել կուտան, և Նախ արդարութեան վճար գերադրան տուեալը ուսցնուհետեւ բարձրագոյն Շէյխալիին ներկայութեանը պատատան ընել տալով՝ ամէն կերպ մանրամասն քննութիւնները ըլլալէն ետեւ՝ փաշային ըրած անորդեւութիւնը երեւան կ'երևայ, ու ըստ օրինի վճիռ կը ըլլայ որ փաշան մեղաւորին արեան զինը վճարէ ժառանգներուն:

Յայտնի է որ մարդասպանութեան յանցանքը աստուածային հրամանին և միանգամայն արդարաւոր ինքնակալին հաստատած բարեկարգութեանը դէմ է, մանաւանդ յիշեալ փաշան անբութեան էն մեծ աստիճանը գտնուած վեհափառութեան Տիարաւոր աւան ըլլալով՝ ու Նորին Վեհափառութեան իրաւախոհ դիտաւորութիւնները գործադրելու պաշտօնեաց գտնուելով, ուրիշ տասնիկ անխնայ բան մը եթէ ընելու ըլլայ՝ ինք արդիւնդ պարտաւորութիւն ունեցած իրեն իրեն առանկ բանի մը ձեռնամուխ ըլլալը՝ թէ այս աշխարհիս և թէ հանդերձեալ աշխարհին մէջ մեծ ամօթ ու մարդկութեան դէմ է, և ինքը քանիցս անգամ երեւելի դաւանելու մէջ կուսակալութիւն ըրած ու հաւաքակութիւնը պաշտպանելու պաշտօնեաց գտնուած ըլլալով՝ բարեկարգութեան կանոններուն անտեղեակ ձեռնայն չէ՝ իրաւունք չունի: Այս օրոյ արդարութեան պատճառ կանոնադրին համեմատ ասոր պատիժը որոշելը հարկ ըլլալով, Տէրութեան պաշտօնակցները յատուկ ժողով մը ըրին, ու խորհեցան որ այն փաշան ըստ օրոյ՝ Վէլի արան մեղքներու մօտ ծեծած չէր, անոր համար կարելի էր իր որաւոր թիւ մը թիւնէն, այսինքն մայն իւր խիղճին ազատ ըլլայ, իսկ վեհափառութեան աստիճանը վրայէն առնուելով՝ հաւարակ մարդոց կարգը դաւաւր, ու հինգ տարի կ'իյնար. որոյմաստ Թուատ արքայ խիղճի և օրինար վճարած արեան դինն ալ առնուի:

Այնչաւ ժողովոյն այս որոշումը հրամանաւ Արքային ի գործ դրուեցաւ:

Իւրաքանչեւ մեծ Պարսաղձի փաշային տղան Լուսէմ փաշան տակէ յատու Միլիթարիստութեան աստիճանը առած ըլլալով, անիւ մնացած երրորդ աստիճանի նշանը հրամանաւ Արքային գերադրան տուեալին անգամներէն փոխմարտի իրաւունք փաշային տղին Սիւլէյման Նէմիզ պէյին տրուեցաւ, որ արտաքին գործոց պաշտօնակցին թղթակցութեան գրաստանը ինքիւ պաշտօնակցներէն մէկն է, և անիւ առնուած հինգերորդ կարգի նշանը՝ ըստ կանոնի պարտէի փոխմարտի յանձնուեցաւ:

Գի նշանը՝ ըստ կանոնի պարտէի փոխմարտի յանձնուեցաւ:

Այնչաւ Պարսաղձի փաշային բնակարանին աշխատակողներէն իւրաքանչեւ Մուսթաֆա Լախ պէյն Եփէնիին չորրորդ աստիճանի նշանը առաւ:

Արքունի ծախուց փրստակցին փոխմարտի տղի Եփէնիին տղան իւրաքանչեւ Մուսթաֆա Լախ պէյն Եփէնիին փոքր տղին Միլիթար պէյին տրուեցաւ:

Այնչաւ Բաթի պէյն առնուած հինգերորդ աստիճանի նշանը՝ յիշեալ պէյն Եփէնիին փոքր տղին Միլիթար պէյին տրուեցաւ:

Արքունի Իվրաֆը գիմնէթի խալիֆէ գտնուող Հասան Եփէնիին մնացած երրորդ աստիճանի նշանն ալ՝ Համիդիին փոխմարտի անգամալ գտնուող Շէյխալի Եփէնիին շնորհուեցաւ:

Այնչաւ նախագը կըրած Նեփիսի քաղաքին վերակալը Ապախը որպիս պէյն՝ արքունի եկամուտէն խել մը ըստակ առեր էր, որն որ ստուգուեցաւ այս օրերս. ուստի գերադրան տուեալ ասոր փոքր խորհրդով որոշեց որ առած ըստակը ամբողջ ետ առնուի ու ինքն ու Արքունի պարտուի:

Այնչաւ աստիճանի այս որոշումը ի գործ դրուեցաւ. հրամանաւ Արքային:

Վաստակաւոր կուսակալին փոխմարտի հաճի Մուսա Մաֆիլէթի փաշային՝ հոս գործակալաւոր անուանուեցաւ Շէյխալի պէյն Եփէնիին:

Ըստ երկի բանակին մուհաւաթի մէջ Եփէնիին փոխմարտի հարկ եղաւ, ու տեղը դրուեցաւ խալիֆ Եփէնիին, որ յիշեալ բանակին գրաւիրներէն մէկն էր:

Այնչաւ փաշին ունեւակը ընտիր պաշտօնեաց գտնուող Ահմէտ Եփէնիին ու Ալի Եփէնիինները՝ իւրաքանչեւ աստիճանը ստին:

Այնչաւ յատու մեղք մէկու ետեւ քանի մը հրեհ պատահեցաւ, և լեւալէս անհնար է որ զխաւանքով ու չապատահի, բայց կարելի է որ երաշխաւոր չառնեցաւ և վարքը անպարտ ու անխնայ գտնուող մարդիկ տեղին անդին բնակելով անհոգութիւն կրնեն, և կամ գիտնալ կրնայ կը ծղեն. փոքն օրոյ ասոր փայտը միշտ կը նկատուի, և քանիցս անգամ ալ պատուէր եղած է որ անտեղ փայտը անյայտ մարդիկ ամենեւին մէկ տեղ մը չը բնակին. ի վերայ այս ամենայնի կը գտնուին ու նաեւ յանդուգն ու անարարիչ մարդիկն են, որ իրենց չոր բնաւորութեան պատճառաւ հասարակութեանը վնաս հասցընելու կը յանդուգն:

դրոշմը բնութենական պիտի ըլլայ:

— Քաղաքի մէջ մէկը զմէկու հետեւէ պատահած խառնութիւններուն ձեւնամուխ եղող անձանց մեծ մասը բռնուած ու բանտարկուած էին, որոց մէջէն խիստ շատերուն յանցանքը ներողութիւն տրուելէր: Բայց 300 ի չափ անձինք ծանր յանցանք ունենալովն՝ առանց պատժոյ մնալին տմեկնելն արժանի չէր տեսնուած: Հիմա ժողովոյն անդամներէն ոմանք՝ անոնց ընտանեացը դրած աղերսագրերը պատճառ բռնելով, անոնց յանցանքն ալ ներողութիւն տրուելու վերաբեր խօսակցութիւնն սկսելն: Բայց այս յանցանքները քանիցս անգամ ասանկ բաներ ընկերուն համար՝ հիմա թէ որ ներողութիւն տուն, Կարծես խառնութիւն հանելու պիտի աշխատին անտարակոյս: Վասն որոյ անոնց ամենուն մէկէն ներողութիւն տրուելը արժան չէ տեսնուել: Այլ՝ որոշելն, որ անոնցմէ ոմանց ատեն ատեն ազատութիւն չնորհուի:

Հիշեալ ժողովոյն անդամները ժողովը մտած օրէն հաշուելով՝ կառավարութեան պահանջուէն 100 ֆուտը օրական վարձք ունին: Այս օրերս նոյն անդամներէն 30 հոգի մէկ ամսուան վարձքը չտանելով՝ արժանի դատեր են որ հաւարուած ըստակը Պարիզ բնակող ազգայնաց բաշխուի, և միւս անդամներուն ալ առաջարկել են որ անոնք ալ ասանկ ընեն: Բայց անոնց հաճիրը կամ չը հաճիրը աստիպէն յայտնի չէ:

— Վարդապետ թերթերուն մէկուն մէջ յիշած ենք, որ Գաղղիոյ հասարակագետութեան ու Գիտի տերութեան մէջ տեղը ծագած գծաութիւնը վերցած ըլլալով՝ Գիտի մայրաքաղաքը դառնուած Գաղղիոյ հիւպատոսարանը պիտի բացուի, ու դրոշակը պիտի տնկուի, նաև Գիտի տերութեան կողմէն ի նշան բարեկամութեան 21 անգամ թնդուալով պիտի նստուի: Ամանապէս Գաղղիոյ կառավարութեան կողմէն ալ փախարհաս բար 21 անգամ թնդանալով ներուիլ հարկ ըլլալով՝ յիշեալ տերութեան թանձր նաւահանգիստը Գաղղիացի պատերազմական նաւ չը դառնուելուն համար՝ Գաղղիայէն շուտով երկու չորենաւ խրկուելէր: Բայց այս չորենաւերը հոն հասնելէն ետեւ՝ իրենց կարծեացը հակառակը պատահելով թէ Գաղղիոյ հիւպատոսը և թէ հոն դառնուող բոլոր Գաղղիայիները նոյն չորենաւերը մտելու Գաղղիա դարձելն: ու սկից յայտնի կ'ելլի որ գծաութիւնը վերցած չըլլալէն ի դատ՝ աւելցած է անը:

Այս բանին վրայ՝ Գաղղիոյ կառավարութիւնը՝ Գիտի տերութեան իրաւունք պահանջելով՝ մինչև զիջելու չի հիմարտորդ արդ նայմանաժամ տուած էր: որն որ արդէն ըրաջած ըլլալով՝ յիշեալ կառավարութիւնը նոյն տերութեանը դէմ պատերազմ հրատարակած է հիմա:

— Այն տեղիցէն և ուրիշ երկիրներէն փախչող խել մը խաղաղներ կան Գաղղիայի մէջ, որոնք կողմն են Գաղղիայուց զինու ու լական կարգը դատուին, ու ստի Գաղղիոյ հասարակագետութիւնն ալ անոնց խնդիրը պիտի կատարէ: Ժողովրդական խոր մը բռնուել կարող անցնելով, և զօրապետը՝ զօրապետ, ու ստի զինուորը՝ ստի զինուոր պիտի ըլլի:

ԼԵՍՏՐԻՍ. Տերութեան պատերազմի պաշտօնեան՝ Մաճաթիսթանի պատերազմը ներուն ատենը իւր բանակը ազելէ կառավարելով՝ մեծ ծաւալով թիւն ըրած էր, որ մանապէս քանի մը երկեղի զօրապետներն ալ ուղտով չափ աշխատելով՝ հաւատարմութիւն ցոյց տուած էին: Վասն որոյ Ռուսիոյ վերահաւաք կայսրը թէ նոյն պաշտօնեային և թէ յիշեալ զօրապետներէն ոմանց նշաններ շնորհեր ու ոմանց ալ Ռուսիոյ գնդերուն մեծ զօրապետութիւնը յանձնելու է: Նոյնպէս Աւստրիոյ մեծափառ կայսրն ալ յիշեալ պատերազմներուն մէջ գտնուող Ռուս զօրաց զօրապետներուն ու շապիւններուն նշաններ տուելու է:

— Տերութեան երկիրը ընդամենը 61,000 քահանայ կայ, որոց 3660 ը ցամաքային ու ծովային զօրաց կարողը նաև տերութեան ուրիշ գործերու մէջ կը գտնուին, 35,724 ը՝ թաղերու մէջ են, և 20,500 ը՝ փոքրերը կը կրնան:

— Անտառ գտնուած եկեղեցիներուն մէջ նաև ուրիշ տեղուանք ալ խել մը գեղեցիկներ կան: և Լօնոնա բազմամարդ քաղաք մը ըլլալուն՝ ամէն մէկ գերեզմանին մէջ 4—5 նիւթեղեղ կը թաղեն: Երբեմն ալ կը պատահի որ նոր թաղուող նիւթեղեղին գերեզմանը բռնալ հալով կ'ըլլայ՝ ուրիշ մը թաղելու համար, և այն գերեզմանը բացուելէն զէշ հոտեր կը դուրսան, ուսկից օգը ազականելով ծանր հիւանդութիւններ պատահելու պատահած կը ըլլայ: անոր համար տերութիւնը հիմա հրաման հանել է, որ ոյն գերեզմաններուն վրայ չորս մասնաշաղկ կ'ըլլի (քիթե՛)՝ զնկելով բոլորովն գոյն, և մինչև որ 10 տարի յանդերձ, ամենէն նիւթեղեղ չը թաղեն նոյն գերեզմաններուն մէջ:

— Տերութիւնը կը հրատարակէ, որ իւր ժողովրդեան հարստութեան ունեցած եկամուտին 100 ին հինգ և հարուստ չեղանքներն ալ 100 ին 2 և 3 ու կէս տուրը պիտի առնէ:

— Գոմուն բերդը քանի մը պայմաններով Աւստրիոյ տերութեան անձնատուր ըլլալէն ետեւ՝ յիշեալ պայմանները անթելի պահուելու համար, բայց թէ թիւրքալին բերդը անոնց պայմանի անձնատուր եղած էր: ի վերայ այս պահանջին՝ անոնց մէջէն բաւ կանոնի պատժոյ արժանի եղողներէն ի վատ՝ միւս ամենուն ալ յանցանքը ներողութիւն տալով՝ յիշեալ տերութիւնը որոշել է որ Գոմուն բերդը բնակողներուն ինչ պատճառներէն տրուելու նէ, նոյն արտանութիւնը սոյն բերդը բնակող ու ներպուտեան արժանացող անձանց համար ալ ի գործ դրուի:

— Տերութիւնը միւր ունի՝ իւր իշխանութեան տակը գտնուած Սթրիբուռն քանի մը կերպ արտանութիւններ տալու: Վասն որոյ ներքին գործոց պաշտօնեան անոնց երկեղեղներէն ազերսագիր մը ու գեր է՝ իրենց ուղած արտանութիւնները իմանալու համար: անոնք ալ մատուցել են նոյն ազերսագիրը, որով կը խնդրեն՝ որ իրենց ազգը Մաճաթիսթանէն զատուելով՝ Մաճաթիսթանի ու խալիսթիսթանի պէս ինքեղաբար ցաւատ մը ըլլայ: մեծ Վ ջրօրտալութիւնը՝ Աւստրիոյ վերահաւաք կայսրը յատկանայ, և 1848 ին տրուած միւս արտանութիւններն ալ հաստատուն պահուին:

— Մեծափառ կայսրը մօտեւա Մաճաթիսթանը ծայրէ ի ծայր պիտի չընդայնի: Վասն որոյ այս պատերազմի իմացընելու մաքը հրամանագիր մը խրկել է այն տեղը գտնուող Աւստրիացի զօրաց սպարապետին:

Վաճառակէս հրամանագիր մ'ալ խրկել է, որով կը պատուիրէ՝ թէ սպառհեան Մաճաթիսթան մարդ չը գլխատուի ամենէն:

— Տերութեան բոլոր զօրաց թիւը պիտի ըլլայ 150 հազար, բայց հարկը ստիպած առանձնը՝ մինչև 800 հազարի պիտի հասնի թիւը:

ԵՆՂԱՆ. Տերութեան ծովային վաճառականութիւնը յառաջագոյն միայն Անգլիացոյ յատկացուելէր, բայց անցեալները՝ սոյն տեղու թիւնը որոշելու էր, թէ որ տերութիւն իւր երկրին մէջ Անգլիացի վաճառականներուն ուրտնութիւնն ապ, ինքն ալ նոյնը ընէ անոնց վաճառականներուն: Հիմա Ամերիկայի միայնալ նահանգաց կառավարութիւնը ուղերով որ իւր վաճառականները Անգլիայի մէջ Անգլիայի վաճառականներուն արտնութիւնը ունենան, ուստի ինքն ալ իւր երկրին մէջ գտնուած բոլոր նաւահանգիստներու գործակալներուն պատուէր խրկել է, որ 1850 թուին յանձնարի մէկէն սկսելով իւր երկիրը և ող Անգլիացի վաճառականները՝ Ամերիկայի վաճառականներուն ունեցած արտանութիւնը ունենան:

— Յօռալի է որ վերահաւաք թագուհին զայնուն տունները չընդայնելու համար մինչև Միջերկրական ծովը գայ: ուստի նորին վերահաւաքութեան յատկացեալ չորենաւեր այն կողմի ջուրերը փորձելու համար ճանաբայ երբէրէ Նիկիթէոսայէն և մինչև Ճալլալթէրա եկելու է:

— Հերկին տերութիւնը պատահեալ պիտի չընդունի իւր երկիրը այն փախտատուները, որոնք խաղաղայէն և ուրիշ անդերէն կուգան: ուստի օտար երկիրներ ունեցած իւր հիւպատոսներուն պատուէր խրկել է, որ անոնցներուն անցալի չը տան:

— Վարդապետ թերթը ասելէ յառաջ խառնութեան ձեւնամուխ եղող ու ետքը ներողութեան արժանացող անձինքներէն ոմանք հիմա կը բռնուին ու ուրաք կը խրկուին, որոց մէջ՝ ամենք պաշտօնատարութիւն ընող ու երկեղեղ հանդիսացող մարդիկներ ալ կան: այս բանիս վրայ ամէն մարդ տհաւգորի մէջ ըլլալով՝ զարմացել մնացել են:

ԾԱՆՈԹՅՈՒՆ

Իզմիլի մէջ Մուլաֆ անուն վարժապետին մէկը Տաճկերէն ու Գաղղիերէն բառարան մը չեղներ ու տպել տուել է, որ 8000 լ չափ բաւ կը տարահանէ: և Տաճկերէն տրվիլ ուղղ Գաղղիացիք ու միանգամայն Գաղղիերէն տրվիլ ուղղ անձինք կրնան գործածել: Ծախու ասանկ ուղղները՝ այս բառարանին տեղը ձեւերէն Հալապիսթանէն կրնան տրվիլ:

Ի ԱՌԱՅԱՆՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԳՕԴԱՍԻ ԱՐԱՊԵԱՆ ԵՊՈՒՉԵՆԵՐՈՅ